

І. Г. Ясиновський,
суддя Полтавського окружного
адміністративного суду

ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛЕЙ МЕДІАЦІЇ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

У статті досліджується зарубіжний досвід регулювання процедури медіації як одного з альтернативних способів вирішення правових конфліктів. Наведено підстави для виділення різних моделей медіації.

Ключові слова: альтернативні способи вирішення спорів, медіація, медіатор, моделі медіації.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасна правова наука характеризується пошуком нових способів ефективного впливу на суспільні процеси, поведінку людей та вирішення правових спорів і конфліктів. Традиційно наше суспільство активніше звертається до судових процедур вирішення спорів, де строго регламентована законодавством процесуальна форма. В той час, коли в зарубіжних країнах вже давно сформувалася практика альтернативного вирішення спорів, зокрема щодо медіації. Тому, на нашу думку, дослідження моделей медіації в розвинутих країнах є актуальним напрямком наукового пошуку.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз моделей медіації в зарубіжних країнах, визначення їх переваг та недоліків та можливості впровадження в національне законодавство.

Аналіз досліджень і публікацій. Медіація була предметом дослідження багатьох зарубіжних науковців, серед яких варто виділити праці Л. Фуллера, Р. Фолкнер, Дж. Томас, П. Харлея, Л. Отіса, Е. Рейтера, Г. Де Пало, С. Сілбі, та вітчизняних вчених, зокрема, В. Баранової, О. Боброва, Є. Борисової, С. Васильчака, В. Землянської, Г. Єрмоменко, Т. Подковенко, Ю. Притика та ін.

Виклад основного матеріалу. Медіація належить до універсальних способів альтернативного вирішення спорів, який динамічно розвивається в усьому світі. Така процедура оминає судові інстанції і надає змогу досягнути домовленостей на основі згоди сторін і консенсусу.

В сучасному її розумінні медіація, почала розвиватися у другій половині ХХ ст. насамперед у країнах англосаксонської системи права – США, Австралії, Великій Британії, пізніше вона поступово почала поширюватися і в інших країнах. Перші спроби застосування медіації, як правило, мали місце лише при вирішенні спорів, що виникали у сфері родинних, сімейних стосунків. Зго-

дом медіація отримала визнання і при вирішенні більш широкого кола спорів, починаючи від сімейних конфліктів й закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами у комерційній та публічній сфері [5].

Відповідно до статистичних даних Сполучені Штати Америки і країни англосаксонської правової системи випереджають інші держави у кількості суперечок, які вдається вирішити поза судом [6].

Варто відзначити, що переваг у медіації набагато більше, ніж недоліків. Насамперед це ефективність і швидкість, які полягають в тому, що домовленості, досягнуті сторонами в процесі проведення медіації, виконуються набагато частіше, ніж судові рішення, і при бажанні суперечку можна врегулювати іноді і за кілька годин чи кілька днів, у гіршому випадку за кілька місяців, на відміну від судового процесу, який може тривати іноді роками.

Загалом в юридичній літературі виділяють різні моделі медіації, які відрізняються процедурою розгляду, відображають різноманітні теорії, види і стратегії.

Так, залежно від ролі медіатора в процедурі медіації Річард Фолкнер, Корбет Хейзелгров-Спарін і Дж. Томас виділяють чотири моделі медіації:

- «модель рятівника», де медіатор не має спеціальних професійних знань і навичок допомагає вирішити незначні, переважно побутові конфлікти;

- модель, в якій медіатор відіграє роль посередника і виступає третьою стороною у спорі. Він створює атмосферу конструктивної співпраці та дбає про коректне ставлення сторін одна до одної, сприяє реалістичній оцінці ситуації сторонами, прийняттю адекватного рішення тощо;

- модель, де медіатор для вирішення конфлікту може використовувати будь-які засоби

та методи, в тому числі і маніпулювати сторонами;

- модель, де медіатор виступає в якості організатора вирішення конфлікту. Це найпоширеніша сучасна модель медіації [1].

Залежно від кількості медіаторів, які беруть участь у процедурі примирення, можна виділити модель одного медіатора та колективну медіацію.

Оскільки медіація є непросту процедурою, то спільне посередництво має безліч переваг лише в тому випадку, якщо всі медіатори професійно сумісні і знають, як працювати разом, оскільки так вони доповнюють один одного, мають можливість розподілити між собою завдання, виробити стратегію вирішення спору разом, а також порівняти своє сприйняття інформації, наданої сторонами. Модель одного посередника, на нашу думку, є більш ефективною в порівнянні з попередньою в тому випадку, якщо медіатори не знайомі один з одним.

У розвинутих країнах по-різному вирішується і питання щодо статусу медіатора. Так, Австрія є однією з небагатьох країн, де професія медіатора внесена в номенклатуру професій, а законом врегульовані питання про підготовку медіаторів. Відповідно, медіатором може бути особа, яка досягла 28 років, має професійну кваліфікацію, заслуговує на довіру та застрахувала свою цивільно-правову відповідальність [10].

На відміну від австрійського законодавства, Цивільний процесуальний кодекс Польщі встановлює мінімальні вимоги до медіаторів. Згідно зі ст. 1832 § 1 Цивільного процесуального кодексу, медіатором може бути будь-яка фізична особа, яка має повну цивільну правоздатність і користуються всіма громадянськими правами. При цьому медіатором може бути не лише особа, внесена до списку медіаторів, але й індивідуально призначена у конкретній справі [3]. Тобто, сторони на власний розсуд можуть наділити повноваженнями медіатора будь-кого, зазначивши про це у договорі.

В залежності від того, хто виступає в ролі медіатора, можна виділити наступні моделі медіації:

1. Судова медіація. У деяких країнах медіація розглядається як частина судочинства, тому вона проводиться суддею, який отримав на це доручення і, який має відповідну підготовку, навички та не відповідає за винесення рішення по справі. Допустивши медіацію, суд здійснює контроль в передбаченій законом формі. Зокрема, суд має право за своєю ініціативою припинити посеред-

ництво, якщо виявляться ознаки порушення належного здійснення цієї процедури. Угода, якої досягли сторони в ході медіації, затверджується судом. Залежно від суб'єкта, що виступає в ролі посередника, судова медіація може проводитися суддями і безпосередньо посередниками, медіаторами.

Так, у Канаді в Апеляційному суді Квебека медіацію вправі проводити судді. При цьому у сторін зберігається право вибору – звернутися до приватного медіатора, який бере участь в програмі судової медіації, або до судді-медіатора [8, с. 25]. Гармонічним компонентом системи правосуддя є медіація у Німеччині.

2. Адвокатська медіація. Відповідно у ролі медіатора виступає особа, яка має право на зайняття адвокатською діяльністю. Однак як заперечення, науковці стверджують, що адвокат, який є представником однієї з сторін, уже не може здійснювати процедуру примирення, оскільки тут виникає конфлікт інтересів. Для прикладу, в Італії асоціації адвокатів вправі створювати свої організації з надання послуг медіації. Більше того, організації внесені до реєстру, можуть пропонувати послуги медіації в режимі «он-лайн» [4, с. 233].

3. Нотаріальна медіація. У ролі посередника виступає нотаріус, який допомагає сторонам досягти згоди, і належно оформити домовленість. Такий різновид медіації є не дуже популярним.

4. Власне професійна медіація. У більшості країн існують співтовариства медіаторів, діяльність яких регулюється внутрішнім актом. Так, в США діють державні та приватні служби медіації.

Ми вважаємо, що саме остання модель медіації є найбільш ефективною, і могла б бути запроваджена і в національне законодавство. Це пояснюється тим, що особа, яка пройшла спеціальну підготовку у напрямку медіації, має більше шансів позитивно вирішити конфлікт, з максимальною користю для сторін.

Залежно від того, на якій стадії конфлікту сторони звертаються за допомогою до медіатора, можна виділити досудову та судову медіацію.

Говорячи про класифікацію моделей медіації, необхідно звернути увагу на відмінності в нормативних підходах різних країн до вирішення цього питання. Так, для Австрії та Болгарії характерна модель широкого і деталізованого нормативного правового забезпечення медіації. Метою такого детально регулювання є забезпечення вичерпної правової визначеності в цій сфері (в тому числі розмежування медіації та інших професійних юридичних послуг) та захист прав

споживачів, сприяння розвитку інституту медіації.

Модель нормативно-правової мінімалізації в забезпеченні медіації характерна для Великобританії та Нідерландів. Ця модель характеризується мінімальним обсягом правових стимулів до застосування медіації, що дає надає можливості для її розвитку та творчого процесу. Правове регулювання обмежується лише закріпленням принципів медіації, вимог, що пред'являються до медіаторів, механізмів попередження зловживань. При цьому визначення алгоритму проведення процедур медіації віднесено до самостійної компетенції медіативних організацій. Зважаючи, на наші правові реалії ідеальною моделлю медіації в Україні могла б стати модель деталізованого нормативного забезпечення, що допомогло б, зокрема і популяризувати даний інститут серед населення.

Загалом, процес медіації, як і будь-який інший процес, має свої правила, хоч він і не такий формалізований як судовий процес. Він складається з низки послідовних етапів, через які сторони повинні поступово проходити, щоб домогтися позитивного результату і укласти угоду. Кожен етап має свою власну мету і завдання. Так, у різних країнах процедура медіації розуміється і проводиться по-різному. Наприклад, в США існує відмінність між підходом, метою якого є вирішення проблеми, і підходом, який спрямований на перетворення проблеми.

В Італії порядок проведення медіації такий: після того, як в компетентну організацію переданий запит про проведення медіації, призначається медіатор і визначається дата першої зустрічі між сторонами (не пізніше, ніж через 15 днів з моменту подачі запиту). Позивач сповіщає іншу сторону про запит і про дату проведення зустрічі. Медіатор шукає шляхи мирного вирішення спору. Якщо вдалося домовитися, медіатор складає протокол, який підписують сторони і сам медіатор. Якщо сторони не можуть домовитися, медіатор має право сформулювати пропозицію з врегулювання суперечки. В протоколі, що містить опис суті пропозиції, констатується ухилення однієї із сторін від участі в медіації. Факт неучасті однієї з сторін в медіації без істотних підстав може бути прийнятий до уваги суддею і розцінений їм як доказ в подальшому судовому процесі [7, с. 159].

Закон встановлює максимальний строк у чотири місяці для проведення медіації у цивільних справах. Після закінчення цього терміну може бути розпочато або продовжено розгляд справи в суді. На відміну, від законодавства Італії, зако-

нодавство інших країн, зокрема Польщі та Австрії не встановлює строків проведення такої процедури, однак сторони у договорі самі можуть їх визначити.

Залежно від методу і ставлення до процесу можна виділити три моделі медіації: факультативну (за вибором сторін); таку, що проводиться на вимогу (на підставі постанови) судді під час судового процесу; і обов'язкову (в цьому випадку сторони вправі звернутися до судді лише у разі, якщо спроба медіації була безуспішною).

Такого роду медіація регламентована законодавством багатьох зарубіжних країн. Наприклад, в Італії законодавчим декретом від 4 березня 2010 року № 28 була введена в дію ст. 60 Закону від 18 червня 2009 року № 69 в сфері медіації, спрямована на примирення з цивільних і торгових спорів. Мета впровадження медіації полягала насамперед у зменшенні притоку нових справ в судову систему країни, громадяни отримували більш простий, швидкий і дешевий інструмент для врегулювання спорів.

З 21 березня 2011 обов'язкова медіація застосовується у спорах щодо речових прав; розділу майна; спадкування; шлюбних договорів; договорів оренди; безоплатного надання в користування (на підставі нотаріально посвідченого акта); оренди підприємств; відшкодування шкоди у зв'язку з відповідальністю медичних працівників та установ і наклепом у пресі чи інших засобах масової інформації; договорів страхування, банківських та фінансових договорів. Спори, що виникають у зв'язку з кондомініумами і відшкодуванням шкоди з дорожнього та водного сполучення, також будуть віднесені до цієї групи з 20 березня 2012 року [7, с. 158].

Положення § 15-а введеного закону до Цивільного процесуального уложення Німеччини також містять перелік спорів, по яких до подачі заяви в суд обов'язково звернення до посередника. Зокрема, це необхідно з майнових спорів з невеликою ціною позову. Для підтвердження звернення в примирливий орган (до посередника) позивач зобов'язаний разом з позовною заявою подати до суду відповідне свідоцтво про безуспішну спробу вирішити суперечку за допомогою медіації. Якщо ціна позову перевищує встановлену в уложенні, то процедура медіації не є обов'язковою [2].

Схожі положення містяться і в бельгійському законодавстві Закон розрізняє два види медіації – добровільну медіацію і медіацію, запропоновану судом. Добровільна медіація – це процес, на який сторони погоджуються з власної волі, незважаю-

чи на можливість застосування судової або арбітражної процедури. Ініційована судом медіація – це процедура, яка може бути призначена судом як за запитом сторін, так і з власної ініціативи.

Медіація також здійснюється у відповідних галузях спеціальними омбудсменами, такими як Омбудсмен у сфері банківської діяльності, Омбудсмен зі страхування, Омбудсмен з публічним службам (пошта, залізниця, інспекторат з телекомунікацій і страхуванню) і Омбудсмен по органах влади [9].

Висновки. Розвинуті країни швидко просуваються вперед у розвитку досліджень і навчання у сфері способів альтернативного врегулювання спорів. У кінцевому підсумку це призведе до їх впровадження та ефективного застосування в широкому діапазоні ситуацій. З упевненістю можна констатувати, що незважаючи на деяку недовіру до медіації, вона добре працює в сучасних умовах, може успішно застосовуватися у вирішенні протиріч і конфліктів у різноманітних галузях права. Медіація є необхідною складовою розвитку демократичного громадянського суспільства і одним з ефективних способів забезпечення законних прав громадян.

Література

1. *Faulkner R., Haselgrove-Spurin C., Thomas G. R. Mediation Methods for Mediators and Client Representatives (5th Edition).* – Dallas: Nationwide Mediation Academy, 2006. – P. 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nadr.co.uk/articles/published/mediation/001%20Chapter%20One%20%20%20Introduction%20to%20mediation.pdf>.
2. *Гражданское процессуальное уложение Германии; Вводный закон к Гражданскому процессуальному уложению [Текст]: пер. с нем. / сост. В. Бергманн ; науч. ред. М. Гутборд. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – LIV, 416 с. – (Серия «Германские и европейские законы»; кн. 3).*
3. *Закон Польши от 28.06.2005 «О внесении изменений в Гражданский процессуальный кодекс Польши и некоторые другие законы» [Ustawa z dnia 28 lipca 2005 г. o zmianie ustawy – Kodeks postpowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw] // Dz.U. – 2005. – № 172. – poz. 1438.*
4. *Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 225-236.*
5. *Медиацця в мире / Центр медиации и права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mediacia.com/medworld.htm>.*
6. *Нельсон Р. Мировые достижения в области разрешения конфликтов / Р. Нельсон // Третейский суд. – 2000. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arbitrage.spb.ru/jts/2000/6/art07.html>*
7. *Гайденко Шер Н. И. Обязательная медиация: опыт Италии / Н. И. Гайденко Шер // Третейский суд. – 2011. – № 1. – С. 156 – 165.*
8. *Отис Л., Райтер Э. Х. Медиация в стенах суда // Медиация и право. – 2011. – № 1. – С. 21-38.*
9. *Судебный кодекс Бельгии от 10.10.1967 [Code Judiciaire] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_al.pl?DETAIL=1967101001%2FF&caller=list&row_id=1&numero=3&rech=13&cn=1967101001&table_name=LOI&nm=1967101052&la=F&dt=CODE+JUDICIAIRE&language=fr&fr=f&choix1=ET&choix2=ET&fromtab=loi_all&trier=promulgation&chercher=t&sql=dt+contains+%27CODE%27%26+%27JUDICIAIRE%27and+actif+%3D+%27Y%27&tri=dd+AS+RANK+&imgcn.x=39&imgcn.y=9.*
10. *Федеральный закон Австрии от 2003 года «О медиации в гражданских делах» [Bundesgesetz über Mediation in Zivilrechtssachen] // Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich. Teil I. – 6. Juni 2003. - № 29/2003. <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20002753>.*

И. Г. Ясиновский

Характеристика моделей медиации в развитых странах

В статье исследуется зарубежный опыт регулирования процедуры медиации как одного из альтернативных способов разрешения правовых конфликтов. Приведены основания для выделения различных моделей медиации.

Ключевые слова: альтернативные способы разрешения споров, медиация, медиатор, модели медиации.

I. Yasnovskyi

Characteristic patterns of mediation in developed countries

The article examines the foreign experience in regulating mediation as one of the alternative methods of resolving legal disputes. Shows the reason for the selection of different models of mediation.

Keywords: alternative methods of dispute resolution, mediation, mediator, mediation models.